

Een filosofische kijk op de kwaliteit van onderwijs

Over de mogelijke rol van filosofie in de verbetering van onderwijskwaliteit

Cees van den Bergh

Radboud Universiteit Nijmegen

Stageonderzoek master Praktische Filosofie

Centrum Kinderfilosofie Nederland

17 december 2021

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Inleiding	3
Onderwijsvernieuwing door filosofie	5
Een divers onderwijsaanbod	8
Functies van onderwijs	10
Van theorie naar praktijk	12
Conclusie	14
Samenvatting	16
Suggesties voor de praktijk	17
Bibliografie	20
Bijlagen	21

Inleiding

In de zomer van 2021 belde ik met Paulien Hilbrink – bestuurslid van het Centrum Kinderfilosofie Nederland (ook wel: CKN) – over de mogelijkheid om gedurende mijn master Praktische Filosofie aan de Radboud Universiteit te Nijmegen, stage te lopen bij het CKN. Tijdens mijn master wilde ik namelijk graag een kijkje nemen buiten de academische wereld, en praktijkervaring opdoen. Voordat ik aan mijn studie Filosofie begon, heb ik de Pabo afgerond. Gedurende mijn pabocarrière ben ik dikwijls in aanraking gekomen met filosoferen met kinderen, waardoor het benaderen van het CKN als een logische stap voelde. Tot mijn vreugde vertelde Paulien me dat het CKN mijn hulp kon gebruiken, omdat er een aantal casussen binnen het Centrum speelden, die om nader onderzoek vroegen. Ook kon ik helpen bij een aantal praktische werkzaamheden die moesten worden verricht.

Missie van Centrum Kinderfilosofie Nederland

Het voornaamste doel van het CKN is om filosoferen met kinderen en jongeren in het onderwijs te brengen, en om ontwikkelingen te stimuleren die pedagogische situaties filosofischer maken. Om de kwaliteit van het vak kinderfilosofie hoog te houden, heeft het CKN in samenwerking met opleiders in kinderfilosofie, beroepsstandaarden ontwikkeld. Volgens Centrum Kinderfilosofie Nederland biedt filosoferen met kinderen de gelegenheid om kinderen samen beter te leren denken. In een filosofisch gesprek onderzoeken kinderen hun eigen gedachten, en die van anderen. Ze bevragen zaken die vanzelfsprekend lijken, en denken kritisch na over veronderstellingen, aannames en vooroordelen. Het filosoferen is daarmee een goede opmaat voor het filosofieonderwijs in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs. Wie zich eerst heeft leren openstellen voor gedachten van anderen, en de eigen gedachten heeft onderzocht, staat daarna open voor de gedachten van de filosofen die onze gedachtewereld hebben gevormd.¹

Onderzoeksvraag

Naast het ontwikkelen van beroepsstandaarden, organiseert het CKN tal van activiteiten waaronder masterclasses en ‘Rond de Tafel’ gesprekken. Gedurende deze masterclasses en ‘Rond de Tafel’ gesprekken, wordt een spreker uitgenodigd die een inspirerende sessie geeft over een onderwerp dat raakt aan het vak van filosoferen met kinderen. Henk Oosterling, Pablo Lamberti, en Jan Bransen hebben in het verleden een masterclass of ‘Rond de Tafel’ gesprek voor het CKN verzorgd. Deze filosofen hebben tevens geschreven over het belang van filosofie in het onderwijs, en helpen het CKN hierdoor om haar doel te bereiken, namelijk om filosoferen met kinderen en jongeren in het onderwijs te brengen, en om pedagogische situaties filosofischer te maken. De laatstgenoemde – hoogleraar filosofie Jan Bransen – besprak in zijn ‘Rond de Tafel’ gesprek de vraag ‘waarom moeten we op

---

¹ Centrum Kinderfilosofie Nederland, <https://kinderfilosofie.nl/philip-cams-klassieker-vertaald-in-het-nederlands/>.

school filosoferen?'. Een van de vragen die voortkwam uit de sessie, en die het CKN graag verder zou willen onderzoeken, was de vraag: 'wat kan filosofie toevoegen aan de verbetering van de onderwijskwaliteit?' Deze vraag zal als hoofdvraag fungeren voor dit onderzoek dat ik als stagiaire uitvoer voor het Centrum Kinderfilosofie Nederland.

Opzet onderzoek

Nadat ik de theorie van onderwijsfilosoof Jan Bransen verder heb uitgediept, zal ik mij wenden tot een aantal andere filosofen die gedurende hun carrière hebben geschreven over de relatie tussen onderwijskwaliteit en filosofie. De denkers die ik naast Jan Bransen zal bespreken, zijn Martha Nussbaum, Gert Biesta en Henk Oosterling. Deze auteurs zal ik nader onderzoeken, omdat de geschriften van deze auteurs – net als de geschriften van Bransen – de weg lijken te hebben geprepareerd voor kinderfilosofie in het onderwijs. Nussbaum heeft in haar werk geconstateerd dat de onderwijskwaliteit overal ter wereld achteruitgaat. Biesta en Oosterling reageren hierop door te stellen dat binnen het onderwijs meer aandacht moet uitgaan naar persoonsvorming en sociale duurzaamheid. Deze stellingnames zal ik nader verklaren in een viertal hoofdstukken die ik wijd aan de vier bovengenoemde auteurs. In een poging de hoofdvraag te beantwoorden, verbind ik de ideeën van Bransen, Nussbaum, Biesta en Oosterling in de conclusie. Tot slot benoem ik in het hoofdstuk 'Suggesties voor de praktijk' een aantal schoolmethodes die gekoppeld kunnen worden aan de filosofische theorieën die ik besproken heb. Dit doe ik, omdat ik de besproken theorie op deze wijze probeer te concretiseren. Ook hoop ik hiermee bij te dragen aan een van de doelstellingen van het CKN; namelijk om filosofie toegankelijk te maken voor mensen binnen de onderwijswereld.

Onderwijsvernieuwing door filosofie

Aan de hand van 'Gevormd of Vervormd?' van Bransen

In een gesprek dat ik eind november van het jaar 2021 met Jan Bransen had over zijn boek *Gevormd of Vervormd?*, kwam de relatie tussen filosofie en onderwijs veelvuldig aan bod. Bransen heeft hier ook over gesproken tijdens het 'Rond de Tafel' gesprek dat hij begin 2021 voor het Centrum Kinderfilosofie Nederland voerde. Daarnaast heeft hij vele publicaties geschreven over de rol die filosofie speelt in de verbetering van de kwaliteit van het Nederlandse onderwijs. Voordat de koppeling tussen filosofie en onderwijs kan worden gemaakt, is het wellicht goed eerst te bespreken hoe Bransen het begrip 'filosofie' definieert. Onder het begrip 'filosofie' verstaat Bransen 'het reflecteren op veronderstellingen in je alledaagse taalgebruik'.² Bransen stelt dat er in ieders alledaagse taalgebruik allerlei vanzelfsprekendheden zitten verborgen, die lang niet altijd vanzelfsprekend zijn. Voor Bransen is de filosofie een essentieel onderdeel van de verbetering van het onderwijs, omdat je volgens hem onmogelijk aan onderwijs kan doen, zonder dat je aan filosofie doet. Hiermee bedoelt Bransen niet dat het van belang is dat je aan het filosoferen bent, terwijl je onderwijs geeft. 'Wanneer je denkt dat er zoiets als onderwijs moet bestaan, had je al met filosofie moeten beginnen om duidelijk te maken waarom onderwijs er moet zijn', aldus Bransen.³ Je neemt een normatieve positie in, en stelt de vraag: 'Waarom is het belangrijk dat er scholen zijn?' Bij het stellen van deze vraag, komt de filosofie op gang, besluit Bransen.

Onderwijs versus de alledaagse opvoeding

Een ander belangrijk aspect in de relatie tussen onderwijs en filosofie, is de manier waarop je kijkt naar onderwijs. Bransen stelt dat mensen een leven lang leren. Doorgaans neemt men aan dat het onderwijs dit leren faciliteert. Hoewel Bransen van mening is dat je best een poos op een schoolse manier aan leren kan doen zonder dat je aan filosofie doet, denkt hij niet dat je onderwijs makkelijk kan scheiden van de alledaagse opvoeding. 'Het is lastig te beargumenteren waarom de alledaagse opvoeding geen onderwijs is, en schools onderwijs wel onderwijs is', aldus Bransen.⁴ 'Dit kun je alleen beargumenteren middels een cirkelredenering', gaat hij verder: 'schools onderwijs moet er zijn, omdat schools onderwijs er is. Het is erg naïef om te stellen dat er scholen moeten bestaan, omdat er simpelweg scholen zijn. Zodra je probeert te beargumenteren waarom er scholen moeten zijn, en het onderwijs dat je geeft van hoge kwaliteit is, ben je al begonnen met filosoferen, omdat je reflecteert op bepaalde veronderstellingen die je hebt over onderwijs.'⁵

---

² Bransen, "Jan Bransen over onderwijsvernieuwing" (2021).

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

Kwaliteit meten

Bransen vraagt zich echter af of je goed kan beargumenteren dat de kwaliteit van het Nederlandse onderwijs vandaag de dag hoog is. Een van de redenen hiervoor is dat de nadruk in het hedendaagse Nederlandse onderwijs volgens Bransen te zeer ligt op het meten van resultaten. ‘De kwaliteit van onderwijs hangt af van het onderwijs zelf, en niet van de resultaten van het onderwijs’, aldus Bransen.⁶ Ook benadrukt hij dat we onmogelijk over de juiste meetinstrumenten kunnen beschikken om de onderwijskwaliteit op een objectiveerbare manier vast te stellen. ‘Wanneer je stelt dat je dit wel kunt, doe je tal van aannames, waardoor je eigenlijk niet meer weet waarover je het hebt.’⁷ De suggestie dat je de kwaliteit van onderwijs daadwerkelijk kan meten, is volgens Bransen buitengewoon pretentief en bovenal niet te onderbouwen. De ongezonde focus op meten wordt door Bransen als erfenis van de maakbaarheidsgedachte gezien. ‘Het is de erfenis van de overmoed die de moderne wetenschap aan ons gegeven heeft. Sinds de 18^e eeuw zijn we gaan denken dat het paradijs niet in de hemel, maar hier op aarde gerealiseerd kan worden, en wel dankzij de moderne wetenschap. Als je met dit idee opgroeit, en erachter komt dat de maakbare samenleving niet zo maakbaar is als op voorhand werd gedacht, neem je een houding aan die erop is gefocust dat alles wat niet goed gegaan is, verbeterd kan worden. Als we maar goed genoeg begrijpen hoe het werkt, en we vooral preventief denken, zal alle ellende vanzelf de wereld uit gaan. Dit is gruwelijk naïef en wakkert bovendien wantrouwen, in plaats van vertrouwen, aan.’⁸

Veranderen van de onderwijspraktijk

Via zijn theorieën over onderwijs probeert Bransen de praktijk van het Nederlandse onderwijs te veranderen en de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Om het onderwijs te veranderen, doet Bransen in zijn boek *Gevormd of Vervormd?* een aantal concrete veranderingsvoorstellen. Voorbeelden hiervan zijn een ander schoolmodel waarbij jongeren drie dagen per week naar school gaan en twee dagen per week buitenschools leerwerken. Ook is hij voor de afschaffing van centrale examens, landelijk gedefinieerde kwalificatieniveaus, en diploma’s.⁹ Er zijn diverse scholen in Nederland die de aanbevelingen van Bransen ter harte hebben genomen, en deze hebben doorgevoerd in hun onderwijs. De Agoraschool in Roermond is hier een voorbeeld van.

Verbetering van onderwijskwaliteit door filosofie

De theorie van Bransen laat naar mijn idee zien op welke manier filosofie kan bijdragen aan de verbetering van de kwaliteit van onderwijs, en werkt bovendien tweeledig. Enerzijds levert Bransen via zijn filosofie kritiek op het Nederlandse onderwijsbestel, waarmee hij hoopt de kwaliteit van het

---

⁶ Ibidem.

⁷ Bransen, “Jan Bransen over onderwijsvernieuwing” (2021).

⁸ Ibidem.

⁹ Bransen, Jan, *Gevormd of Vervormd?* (Leusden: ISVW Uitgeverij, 2019) 160.

onderwijs zal verbeteren. Anderzijds probeert hij anderen te doen inzien dat wanneer je kritisch nadenkt over onderwijskwaliteit, je automatisch aan het filosoferen bent, en de filosofie hiermee een essentiële rol speelt in de verbetering van de onderwijskwaliteit. Kunnen reflecteren op veronderstellingen die je over onderwijs hebt – oftewel: filosoferen, aldus Bransen – is een van de voorwaarden om het onderwijs te vernieuwen en verbeteren. Hier lijkt een taak te zijn weggelegd voor de kinderfilosofen binnen het onderwijs, omdat zij het reflecteren, middels filosofische gesprekken, in gang kunnen zetten.

Een divers onderwijsaanbod

Nussbaums weg naar kwaliteitsverbetering

Filosoof Martha Nussbaum heeft veelvuldig stilgestaan bij het thema onderwijs, en hiermee vele andere denkers geïnspireerd. In haar boek *Not for Profit* uit 2010 zet Nussbaum een onderwijsfilosofie uiteen, waarin ze stelt dat we ons momenteel in een crisissituatie bevinden, namelijk in een mondiale onderwijscrisis. Nussbaum probeert via haar filosofie te verklaren waarom de onderwijskwaliteit overal ter wereld verslechtert, en is daarmee relevant om in dit onderzoek naar de verbetering van onderwijs door filosofie, te benoemen. Met name haar theorieën om uit deze onderwijscrisis te geraken (welke ik weldra zal bespreken), maken Nussbaum van toegevoegde waarde voor dit onderzoek.

Not for Profit

De strekking van Nussbaums theorie is dat men onderwijs, vrijwel overal ter wereld, is gaan zien als gereedschap van het bruto nationaal product. Economische groei wordt volgens Nussbaum boven alles geplaatst waardoor het hedendaagse onderwijs vooral is gericht op het afleveren van nuttige machines. Landen geven de voorkeur aan het behalen van kortetermijnwinsten die gerealiseerd kunnen worden door de ontwikkeling van nuttige vaardigheden die nodig zijn voor het maken van winst. Door de economisering van het onderwijs worden in vrijwel alle landen ter wereld, zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet- en hoger onderwijs, de niet-exacte vakken en de geesteswetenschappen wegbezuinigd.¹⁰ Hierdoor schiet het onderwijs volgens Nussbaum voorbij aan haar voornaamste doel; namelijk om volwaardige burgers af te leveren die in staat zijn zelfstandig te denken, zich kritisch kunnen opstellen ten aanzien van een traditie, en de betekenis van het lijden en prestaties van anderen kunnen doorgronden.¹¹ De minder technische vakken die bijdragen aan het afleveren van volwaardige burgers, zijn veelvuldig wegbezuinigd waardoor Nussbaum zich afvraagt of het hedendaagse onderwijs nog van hoge kwaliteit is. Vakken binnen de geesteswetenschappen als geschiedenis, muziek of filosofie, zijn volgens Nussbaum bij uitstek vakken waar je kritisch leert denken, plaatselijke loyaliteiten leert te overstijgen en wereldproblemen benadert als 'wereldburger'.¹² Doordat het belang van dit soort vakken niet langer lijkt te worden erkend, ligt de toekomst van de democratieën van deze wereld op de weegschaal, aldus Nussbaum.

Socratische vaardigheden

Naast het aanbieden van zaken als kunst, culturele vorming en drama, stelt Nussbaum in haar boek dat ze ook waarde hecht aan het ontwikkelen van socratische vaardigheden. Luisteren naar een ander, het

---

¹⁰ Nussbaum, Martha, *Niet voor de winst*. (Amsterdam: Anthos Uitgevers, 2011). 16.

¹¹ Ibidem.

¹² Nussbaum, Martha, *Niet voor de winst*. (Amsterdam: Anthos Uitgevers, 2011). 22.

helder kunnen formuleren van je eigen gedachten, en juiste onderzoeksvragen stellen, zijn voorbeelden van socratische vaardigheden. Volgens Nussbaum zullen probleemsituaties bij jonge mensen een omslag teweegbrengen als het socratisch vragenstellen niet als louter intellectuele vaardigheid, maar als pragmatische en uitdagende vaardigheid wordt aangeboden.¹³ Het aanleren van socratische vaardigheden kan daarmee helpen bij het voortbrengen van democratische wereldburgers. We kunnen concluderen dat Nussbaums theorie laat zien dat filosofische vaardigheden (zoals socratische vaardigheden) in positieve zin kunnen bijdragen aan de verbetering van de kwaliteit van het onderwijs.

---

¹³ Nussbaum, Martha, *Niet voor de winst*. (Amsterdam: Anthos Uitgevers, 2011). 93-96.

Functionies van onderwijs

Biesta's streven naar een inhoudelijke discussie

In het boek *Goed onderwijs en de cultuur van het meten* uit 2012 bespreekt hoogleraar pedagogiek Gert Biesta waar het onderwijs naar zijn idee voor dient. Anders gevraagd: wat zijn de functies van onderwijs? Wanneer je deze vraag kan beantwoorden, kun je waarschijnlijk beter inzien van welke kwaliteit het onderwijs dat je geeft, is. Aan de hand van deze gedachte nam de Nederlandse Inspectie van het Onderwijs de theorie die Biesta uiteenzet in zijn boek *Goed onderwijs en de cultuur van het meten*, op in haar raadpleging aan het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, in de hoop het Nederlandse onderwijs hiermee van een kwaliteitsimpuls te voorzien.¹⁴ Dit geeft aan dat Biesta's onderwijsfilosofie door menig onderwijsinstituut gerespecteerd wordt, en de moeite waard is te belichten in dit onderzoek naar onderwijskwaliteit en haar relatie met filosofie. Dit specifieke onderzoek van Biesta richt zich bovendien op de (sociale) functies van onderwijs, die via kinderfilosofie kunnen worden gestimuleerd.

Kwalificatie, socialisatie en subjectwording

Biesta oppert dat onderwijs globaal gezien drie verschillende, met elkaar verbonden, functies heeft; kwalificatie, socialisatie en subjectwording.¹⁵ Onder de functie 'kwalificatie' verstaat Biesta het aanleren van kennis, vaardigheden en begrip en het bijbrengen van vaardigheden om te kunnen oordelen en onderscheiden en mensen in staat te stelt 'iets te doen'.¹⁶ 'Iets' is volgens Biesta heel divers, en zou bijvoorbeeld kunnen worden begrepen als het leren van een beroep of vaardigheid, of het leren van een levensles. De socialisatiefunctie heeft te maken met de vele manieren waarop men via onderwijs deel wordt van een bepaalde sociale-, culturele- en politieke orde.¹⁷ De derde functie 'subjectwording' kan worden gezien als de tegenovergestelde functie van de socialisatiefunctie. De subjectwordingsfunctie gaat namelijk over de manieren van 'zijn' die een zekere onafhankelijkheid van de bestaande ordes aanduiden.¹⁸ Deze drie functies moeten we volgens Biesta niet als afzonderlijke aspecten van onderwijs zien, maar eerder als overlappende, met elkaar verbonden (soms zelfs conflicterende) dimensies die alle drie sterk zijn verbonden aan de notie van vrijheid. Onderwijs zou volgens Biesta altijd gericht moeten zijn op de verwerkelijking van vrijheid.¹⁹ Biesta pleit hiermee niet voor vrijheid als soevereiniteit (kunnen doen wat je wilt), maar pleit voor een complexere notie van vrijheid; één waar vrijheid om te handelen altijd verbonden is met de vrijheid van anderen om te

---

¹⁴ Nederlandse Onderwijsinspectie, "Raadpleging Vernieuwingscholen" (2013).

¹⁵ Biesta, Gert, *Goed onderwijs en de cultuur van het meten* (Amsterdam: Boom Uitgevers, 2012), 30.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Biesta, Gert, *Goed onderwijs en de cultuur van het meten* (Amsterdam: Boom Uitgevers, 2012), 31.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Biesta, Gert, *Goed onderwijs en de cultuur van het meten* (Amsterdam: Boom Uitgevers, 2012), 122.

handelen.’²⁰ Biesta ziet een intrinsieke relatie tussen onderwijs en vrijheid, waarmee hij bedoelt dat we onderwijs zouden kunnen zien als de praktijk van vrijheid.

Bewaken van onderwijskwaliteit

Zoals gezegd wil Biesta via zijn boek vooral benoemen wat de functies van onderwijs zijn, en laten zien hoe een discussie over onderwijskwaliteit gevoerd zou kunnen worden. Door te bepalen wat de functie van het onderwijs is – kwalificatie, socialisatie en subjectwording – ontstaat er volgens Biesta een meer inhoudelijke discussie over de kwaliteit van onderwijs. ‘Tegenwoordig wordt er te veel gesproken over leren en te weinig over waar dat leren voor bedoeld is’, aldus Biesta.²¹ Hij concludeert dat de vraag naar onderwijskwaliteit een normatieve vraag is, en gezien dit soort vragen waardeoordelen vereisen, kunnen ze nooit beantwoord worden door de resultaten van metingen. Soortgelijke stellingen zien we ook terug in de filosofieën van Bransen en Nussbaum. De vraag naar wat ‘goed’ onderwijs is, is volgens Biesta geen kwestie van het uitspreken van voorkeuren, omdat onderwijs volgens Biesta een samengesteld concept is, en veel verschillende soorten functies vervult. Door drie basisfuncties van onderwijs te formuleren en deze te koppelen aan de notie van vrijheid, levert de onderwijsfilosofie van Biesta naar mijns inziens een bijdragen aan het bewaken van de Nederlandse onderwijskwaliteit. Met name Biesta’s socialisatiefunctie lijkt te kunnen worden gestimuleerd via kinderfilosofie. Mede om deze reden zou het CKN Biesta’s filosofie kunnen gebruiken om haar eigen missie mee te funderen. De in de inleiding besproken definitie van het begrip ‘kinderfilosofie’ van het CKN, laat zien dat filosoferen met kinderen bij uitstek een bezigheid is waarbij je je leert verplaatsen in anderen, vragen leert stellen en – meer algemeen gesteld – kritisch leert denken.

---

²⁰ Ibidem.

²¹ Biesta, Gert, *Goed onderwijs en de cultuur van het meten* (Amsterdam: Boom Uitgevers, 2012), 121.

Van theorie naar praktijk

Aan de hand van Rotterdam Vakmanstad van Oosterling

De relatie tussen onderwijs en filosofie wordt door filosoof Henk Oosterling dikwijls besproken in diens geschriften. Zelf zou Oosterling zich liever als ecosoof dan als filosoof bestempelen. Na een korte uiteenzetting van het begrip ‘ecosofie’, zal ik dieper ingegaan op Oosterlings pragmatische kijk op de (voor hem vanzelfsprekende) relatie die filosofie en onderwijs met elkaar hebben.

Ecosofie

Het begrip ‘ecosofie’ vervult een belangrijke rol in het denken van de voormalig hoofddocent filosofie aan de Rotterdamse Erasmus Universiteit. Oosterling omschrijft dit begrip als een conceptueel apparaat dat hij gebruikt om hedendaagse problemen mee te analyseren, en om vanuit deze analyses praktische interventies te initiëren.²² Het begrip ‘duurzaamheid’ is sterk verbonden aan de ecosofie van Oosterling, en wordt door hem vanuit een sociaal perspectief bekeken. Elke vorm van duurzaamheid kent volgens Oosterling drie aspecten: een fysiek-, sociaal-, en mentaal aspect.²³ Bij het fysieke aspect gaat het om het zorg dragen voor je lichaam. In andere woorden; er op een duurzame manier voor zorgen dat je lichaam gezond blijft. Het sociale aspect gaat over de relaties die je hebt met anderen. Het mentale aspect bindt de twee zojuist benoemde aspecten aan elkaar, want je denken moet incorporeren in zowel het fysieke, als het sociale, aldus Oosterling. Deze drie aspecten van Oosterling lijken in zekere zin op Biesta’s basisfuncties van het onderwijs. Het is voor Oosterling belangrijk om vanuit een abstract filosofisch, soms ietwat conceptueel, denken, te kunnen schakelen naar het ervaringsniveau van mensen. Mede hierom heeft hij zijn filosofie naar de onderwijspraktijk vertaald in de vorm van Rotterdam Vakmanstad.

Rotterdam Vakmanstad

Rotterdam Vakmanstad is een non-profit organisatie die lespakketten aanbiedt aan scholen. Zo’n lespakket bestaat uit een vijftal leerlijnen die pogen een positieve bijdrage te leveren aan de cognitieve- en sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen, waarbij de focus ligt op ecowijsheid, mediawijsheid en welbevinden.²⁴ Via de lespakketten van Rotterdam Vakmanstad wil Oosterling kinderen laten ervaren dat ze ertoe doen, en ze kennis laten maken met een duurzame manier van leven. Oosterling omschrijft Rotterdam Vakmanstad als een eco-sociaal project, waarbij kinderen onder andere ervaren dat het circulaire proces van voedselproductie, een complex proces is. Door ze (bijvoorbeeld via kooklessen) deelnemer te maken van dit proces, leren ze zichzelf, anderen en de wereld meer te waarderen. Naast kooklessen krijgen de kinderen (die tussen de 4 en 19 jaar oud zijn,

---

²² Oosterling, Henk. “Ecofilosoferen met Henk Oosterling” (2020).

²³ Ibidem.

²⁴ Onderwijs 010, “Rotterdam Vakmanstad” (2020).

en dikwijls in de wijken met de meeste sociale huurwoningen van Rotterdam wonen) ook vakken als judo en filosofie. De slogan van Rotterdam Vakmanstad ‘goed leren zorgen voor jezelf, de ander en de wereld’ kan een op een gekoppeld worden aan de zojuist besproken theorie van Oosterling over de drie aspecten waaruit ecosofie bestaat, en concretiseert bovendien de manier waarop Oosterling zijn filosofie naar de onderwijspraktijk heeft weten te vertalen. We kunnen concluderen dat Oosterling een uitstekend voorbeeld uit de onderwijspraktijk is waarin filosofen en filosofie een bijdrage leveren aan het verbeteren van de onderwijskwaliteit op Rotterdamse scholen.

Conclusie

In dit verslag heb ik onderzoek gedaan naar de vraag wat filosofie kan bijdragen aan de verbetering van de onderwijskwaliteit. De besproken filosofen die geschreven hebben over de kwaliteit van onderwijs, hebben mij op verscheidene manieren doen inzien wat filosofie kan bijdragen aan de verbetering van de onderwijskwaliteit. In deze theorieën zijn een aantal overeenkomsten aan te wijzen.

Economisering van onderwijs

De mondiale onderwijs crisis die Nussbaum in haar boek *Not for Profit* beschrijft, wordt door zowel Bransen, als Biesta en Oosterling erkend. Bovendien benoemen Bransen, Biesta en Oosterling de onderwijstheorieën van Nussbaum in hun geschriften, waardoor gesteld kan worden dat Nussbaum als een van de inspirators voor de drie Nederlandse onderwijsfilosofen heeft gediend. Alle besproken denkers zijn gaan schrijven over onderwijs, omdat ze de wereldwijde economisering van het onderwijs zien als een van de redenen waarom het onderwijs in kwaliteit achteruitgaat. Doordat men – om in Nussbaums termen te spreken – onderwijs is gaan zien als gereedschap van het BNP, is in onderwijsland vooral oog voor het doceren van exacte vakken. Dit druist in tegen de gedeelde opvatting van Bransen, Biesta, Nussbaum en Oosterling dat de kwaliteit van onderwijs hoger is, wanneer er sprake is van een veelzijdige vorm van onderwijs. Waar Biesta stelt dat onderwijs een samengesteld concept is dat diverse functies vervult, maar altijd gericht zou moeten zijn op de verwezenlijking van vrijheid, is Nussbaum van mening dat onderwijs haar voornaamste doel (volwaardige wereldburgers afleveren) enkel kan realiseren wanneer leerlingen gedurende hun schoolloopbaan vertrouwd raken met een breed scala aan bepaalde vakken. Gesteld kan worden dat Oosterling zich bij deze stellingen aansluit, en als tegengeluid Rotterdam Vakmanstad heeft opgericht, waarbij veel oog is voor het doceren van vakken die sociale duurzaamheid bewerkstelligen. De suggesties voor een meer uiteenlopend onderwijsaanbod die Bransen in zijn werk *Gevormd of Vervormd?* heeft aangedragen, hebben bijgedragen aan een verandering van de onderwijspraktijk.

Kwaliteitsverbetering door filosofie

Je zou kunnen beargumenteren dat de vier besproken theorieën stuk voor stuk hebben bijgedragen aan de verandering van de onderwijspraktijk. Waar Nussbaums *Not for Profit* gold als inspirator voor Biesta en Bransen, zijn de theorieën omtrent onderwijs van deze twee Nederlandse onderwijsfilosofen door menig onderwijsinstituut overgenomen en getest in de praktijk.²⁵ Hoewel Oosterling net als Nussbaum, Bransen en Biesta onderwijs vanuit een theoretische basis benadert, zet hij deze om in praktische handelingen. Ondanks het feit dat Bransen ons heeft laten zien dat het meten van kwaliteit een zeer complexe, en bovendien subjectieve aangelegenheid is, kan naar mijn idee gesteld worden

---

²⁵ Nederlandse Onderwijsinspectie, “Raadpleging Vernieuwingsscholen” (2013).

dat de theorieën van Bransen, Nussbaum, Biesta en Oosterling hebben bijgedragen aan de verbetering van het onderwijs. Door uit te gaan van een gevarieerd onderwijsaanbod stimuleren ze om kinderen met elkaar te laten denken en leren. Hiermee dienen ze als inspirator voor menig een werkzaam in onderwijsland, en vormen ze een gedegen fundament voor de werkzaamheden van de kinderfilosoof.

Samenvatting

In dit onderzoek is de vraag onderzocht wat filosofie kan toevoegen aan de verbetering van de onderwijskwaliteit. Jan Bransen definieert het begrip ‘filosoferen’ in zijn werk als volgt: ‘reflecteren op veronderstellingen in je alledaagse taalgebruik’. Hij stelt dat wanneer kritisch nadenkt over onderwijskwaliteit, en reflecteert op veronderstellingen die je over onderwijs hebt, je aan het filosoferen bent, en de filosofie hiermee een essentiële rol kan vertolken in de verbetering van de onderwijskwaliteit. Martha Nussbaum laat ons zien dat door de economisering van het mondiale onderwijs, en de wegbezuinigingen van de geesteswetenschappen die hiermee gepaard gaan, het onderwijs voorbijschiet aan haar voornaamste doel; namelijk om volwaardige burgers af te leveren die in staat zijn zelfstandig te denken, en zich kritisch kunnen opstellen ten aanzien van een traditie. Ook Gert Biesta staat stil bij het doel van onderwijs, en stelt dat door te bepalen wat de functie van het onderwijs is – kwalificatie, socialisatie en subjectwording – er een meer inhoudelijke discussie over de kwaliteit van onderwijs ontstaat. Met name Biesta’s socialisatiefunctie lijkt te kunnen worden gestimuleerd via kinderfilosofie. Oosterling heeft zijn eigen filosofie naar de onderwijspraktijk vertaald, en probeert via Rotterdam Vakmanstad kinderen beter voor zichzelf, de ander en de wereld te laten zorgen, middels lessen in judo, koken en filosofie. Door te filosoferen over onderwijs, dragen Bransen, Nussbaum, Biesta en Oosterling bij aan vernieuwingen en verbeteringen binnen het onderwijs.

Suggesties voor de praktijk

In dit laatste gedeelte van het onderzoek bespreek ik een viertal schoolmethodes. Deze vier schoolmethodes kunnen worden gekoppeld aan de besproken onderwijsfilosofieën van Bransen, Nussbaum, Biesta en Oosterling. Met dit hoofdstuk probeer ik om de besproken filosofieën meer toegankelijk te maken voor mensen die werkzaam zijn binnen de onderwijswereld. Wellicht dat dit hoofdstuk ook interessant kan zijn voor opleiders in kinderfilosofie (zie onderstaande link):

<https://kinderfilosofie.nl/opleiders/>

Jan Bransen – Onderwijs na COVID-19

Gedurende de eerste coronalockdown bracht Jan Bransen in samenwerking met Taskforce Ontwikkelingsgericht Onderwijs een boek uit dat de naam *Onderwijs na COVID-19* draagt. In dit boek zet Bransen in samenwerking met een aantal andere onderwijsprofessionals een methode uiteen die stilstaat bij de vraag hoe het onderwijs ‘dankzij’ de covidpandemie kan worden hervormd. Het boek hoeft niet alleen te dienen als inspirator voor het doorvoeren van veranderingen, maar kan ook als theoretische onderbouwing gebruikt worden voor de vraag waarom je als school een hervorming zou willen doorvoeren. Met andere woorden: het boek kan dienen als handvat om te reflecteren op de alledaagse veronderstellingen die je hebt over onderwijs. Dit boek zou ik daarom aanraden aan beleidsmakers binnen het onderwijs, die zich kunnen vinden in de theorieën van Bransen omtrent onderwijs.

In het boek geeft de Taskforce, naast een theoretische analyse waarom er tal van zaken kunnen worden verbeterd aan het Nederlandse onderwijsbestel, ook antwoord op de vraag hoe deze verbeteringen in de praktijk kunnen worden doorgevoerd. Er worden in hoofdstuk drie een viertal scenario’s besproken voor een nadere onderwijswerkelijkheid, die vooral bedoeld zijn voor belangstellende scholen. Er wordt onder andere gepleit voor een verbod op zittenblijven, en afstromen (ook wel; het plaatsen van een leerling op een niet-passend onderwijsniveau). Hoewel veel van de ideeën voor verandering overeenkomen met de suggesties die Jan Bransen in zijn boek *Gevormd of Vervormd?* doet, denk ik dat dit boek meer concreet is over de wijze waarop je als school of scholengemeenschap veranderingen kan onderbouwen én bewerkstelligen.

Martha Nussbaum – Da Vinci

De schoolmethode die ik aan de onderwijsfilosofie van Nussbaum wil koppelen, is de methode Da Vinci. Deze onderwijsmethode – verkrijgbaar voor alle groepen van de basisschool – past naar mijn idee bij de filosofie van Nussbaum, omdat Nussbaum in haar boek *Not for Profit* stelt dat een divers onderwijsaanbod bijdraagt aan het voortbrengen van democratische wereldburgers. De methode Da Vinci richt zich in mindere mate op exacte vakken, en is vooral gefocust op wereldverkenning, kunst

en levenskunst. Er wordt vanuit een dertigtal samenhangende thema's gewerkt aan diverse kerndoelen, zoals oriëntatie op jezelf en de wereld en de ontwikkeling van burgerschap en het ontwikkelen van filosofische vaardigheden.

Verder heeft Da Vinci ook een leerlijn voor taal. Deze leerlijn sluit aan bij de filosofie van Nussbaum, omdat Nussbaum in haar werk hamert op de stimulatie van taalontwikkeling van kinderen. Deze ontwikkeling komt volgens Nussbaum sneller op gang, wanneer er oog is voor een divers onderwijsaanbod. Verder stelt Nussbaum dat – wanneer het kinderbrein vroegtijdig wordt geprikkeld – de stimulatie van taalontwikkeling psychische problemen helpt te voorkomen, en kinderen zich beter in een ander leren te verplaatsen. Da Vinci denkt middels haar lesmethoden bij te dragen aan deze vroegtijdige prikkeling van het kinderbrein. Deze methode vol prikkelende lesideeën zou ik aanraden aan mensen die werkzaam zijn op basisscholen, en zich kunnen vinden in de onderwijsfilosofie van Martha Nussbaum.

Gert Biesta – Arti

Waar de zojuist besproken methode gekoppeld aan de theorie van Bransen interessant kan zijn voor beleidsmakers in het onderwijs, en de methode gekoppeld aan de theorie van Nussbaum vooral bedoeld is voor basisschooldocenten, is de methode die ik koppel aan de filosofie van Biesta (genaamd Arti) wellicht bruikbaar voor onderwijzers die werkzaam zijn in het middelbaar onderwijs. Arti is een lesmethode voor het vak beeldende vorming, en is ontworpen door de firma Thieme Meulenhoff. Gedurende het ontwikkelingsproces heeft Thieme Meulenhoff de onderwijsfilosofie van Biesta in acht genomen. Met name de drie onderwijsfuncties die Biesta in zijn filosofie uiteenzet, komen terug in de methodiek van Arti.

De ontwikkeling van kwalificatie, socialisatie en subjectwording (ook wel persoonsvorming) kan volgens Thieme Meulenhoff bij uitstek worden gestimuleerd via het vak beeldende vorming. Kinderen leren tijdens kunstvakken wie ze zelf zijn, doordat ze zich leren uiten, maar ook ontdekken hoe hun eigen waardeoordelen luiden. Arti oppert tal van creatieve activiteiten waarin jongeren werken aan de vorming van hun eigen persoon. Naast oog voor het individu, zijn de lessen van Arti vaak gericht op samenwerken. Jongeren worden gestimuleerd om met elkaar te spreken over de opdracht, en samen te werken. In andere woorden: via Arti kunnen de kinderen zich socialiseren. Hoewel lezen, schrijven en rekenen vaak worden gezien als de hoofdkwalificaties in het onderwijs, stelt Biesta in zijn filosofie dat de kwalificatiefunctie een zeer brede functie is, waarbij het vooral gaat over het aanleren van kennis en vaardigheden. Meer creatieve en ambachtelijke vaardigheden die in de lessen van Arti voorbijkomen, zoals schilderen en houtbewerking, vallen daarom ook onder de noemer 'kwalificatie'. Doordat Biesta's drie hoofdfuncties van onderwijs op een natuurlijke manier zijn verwerkt in de methode Arti,

is het voor docenten beeldende vorming toegankelijk om – al dan niet bewust – bij te dragen aan de ontwikkeling van Biesta's, met elkaar verbonden, functies van onderwijs.

Henk Oosterling - Rotterdam Vakmanstad

De laatste 'schoolmethode' die ik wil bespreken, is de methode die Henk Oosterling zelf heeft ontwikkeld, en toegepast in het onderwijs. De theorie achter de methode heb ik uiteengezet in het hoofdstuk waarin ik de onderwijsfilosofie van Oosterling analyseer. Hier zal ik verder toelichten hoe de methode van Oosterling er in de onderwijspraktijk uitziet.

Zoals eerder benoemd is de methode bedoeld voor 4- t/m 19-jarigen. Via diverse lessen probeert de methode kinderen skills te leren op een schaal waar materieel iets wordt geproduceerd, zodat de kinderen zich hier verantwoordelijk voor gaan voelen. Oosterling wil hiermee specifiek de nadruk leggen op de materiele wereld, omdat jongeren volgens hem fysieke binding verliezen met de werkelijkheid, doordat de maatschappij almaar digitaliseert. Concrete voorbeelden van activiteiten waarmee Oosterling kinderen deelgenoot probeert te maken van een productieproces, zijn de lessen in judo, koken, tuinieren en filosoferen die hij en zijn collega's organiseren op de Bloemhofschool in Rotterdam; een school in een van de meest problematische achterstandswijken van Nederland. Voorbeeld: vier keer per week koken (en nuttigen) de driehonderd leerlingen van de Bloemhofschool samen met hun ouders en een souschef een gezonde lunch.

Als u meer wilt lezen over deze methode, raad ik u aan het boek *Eco3 doen denken* van Henk Oosterling te lezen. Hierin staat uitvoerig beschreven hoe de onderwijsfilosofie van Oosterling in de praktijk werkt, en hoe u elementen van Oosterlings onderwijsmethode met uw eigen onderwijs zou kunnen verweven.

Bibliografie

- Biesta, Gert. *Goed onderwijs en de cultuur van het meten*. Amsterdam: Boom Uitgevers, 2012.
- Bransen, Jan. *Gevormd of Vervormd?* Leusden: ISVW Uitgevers, 2019.
- Bransen, Jan. “Jan Bransen over onderwijsvernieuwing: Filosofie kan helpen de wal het schip te laten keren.” December 2021, <https://kinderfilosofie.nl/jan-bransen-over-onderwijsvernieuwing-filosofie-kan-helpen-de-wal-het-schip-te-laten-keren/>
- Centrum Kinderfilosofie Nederland. “Kinderfilosofie.” 2021, <https://kinderfilosofie.nl/kinderfilosofie/>
- Nederlandse Onderwijsinspectie, “Raadpleging Vernieuwingsscholen.” Mei 2013, <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/verslagen/2013/05/22/raadpleging-vernieuwingsscholen>
- Nussbaum, Martha. *Niet voor de winst*. Amsterdam: Anthos Uitgevers, 2011.
- Onderwijs 010. “Rotterdam Vakmanstad”. 2020, <https://onderwijs010.nl/themas/dagprogrammering/rotterdam-vakmanstad/>
- Oosterling, Henk. “Ecofilosoferen met Henk Oosterling.” Mei 2020, <https://projectecosofie.nl/1-ecofilosoferen-met-henk-oosterling-podcast/>